



Gemeente Amsterdam
Bureau Onderzoek en Statistiek

Amsterdamse trends



Foto: Oudezijds Voorburgwal 300, fotograaf Edwin van Eis (2010)

In opdracht van: Stadsarchief Amsterdam

Projectnummer: 14134

Laure Michon

Jeroen Slot

Bezoekadres: Oudezijds Voorburgwal 300 Telefoon 020 251 0402

Postbus 658, 1000 AR Amsterdam www.os.amsterdam.nl

l.michon@os.amsterdam.nl

Amsterdam, oktober 2014

Inhoud

Inleiding	3
1 Zes trends	4
1.1 Nieuw samenspel economie en leefstijl	4
1.2 Impact van internet op het aanbod in de stad	5
1.3 Veranderende mobiliteit	6
1.4 Nieuwe behoeftes van Amsterdammers die in de stad blijven	7
1.5 Veranderde driehoeksverhouding stad-overheid-burgers	8
1.6 Drukke in de binnenstad en verschillende bezoekersprofielen	8
2 Één thema: fragmentatie	10

Inleiding

Amsterdam is een dynamische stad. De signalen daarvan zien we op tal van terreinen: de bevolking ontwikkelt zich snel, de arbeidsmarkt ziet er gunstig uit gelet op lokale, landelijke en mondiale ontwikkelingen en technologische vernieuwingen worden op allerlei gebieden toegepast. De stad toont zich flexibel in een tijd waarin dat hard nodig is.

De sterke dynamiek van de stad betekent ook dat er veel verandert. En van een aantal ontwikkelingen die nu gaande zijn kunnen we verwachten dat ze het gezicht en het functioneren van de stad de komende decennia zullen tekenen. Zes van deze betekenisvolle ontwikkelingen hebben we hier in kaart gebracht. Zoals anderen dat hebben verwoord “pakken we de rode draad op die door de recente geschiedenis loopt en trekken hem (...) verder naar de toekomst” (*Trendrede 2014*¹). We beschrijven deze trends door te kijken naar hun uitingen, maar ook waar en bij wie zij te waarnemen zijn.

Landelijke of mondiale trends spelen vanzelfsprekend ook in Amsterdam een rol² maar we zijn hier specifiek op zoek gegaan naar trends die in Amsterdam van belang zijn en die belangrijke kansen en risico's met zich meebrengen voor de stad. Uitgangspunten hierbij waren landelijke en mondiale ontwikkelingen zoals de toepassing van technologische vernieuwing op tal van gebieden, individualisering, zelforganisatie en het nieuwe delen, en – specifiek voor Amsterdam – de betekenis van demografische ontwikkelingen en de strijd om ruimte.

Om de trends te identificeren en te definiëren zijn we intuïtief te werk gegaan, door middel van vrije associatie. We hebben onze kennis van de stad in al haar verscheidenheid gebruikt en met een nieuwsgierige blik onze woon- en werkomgeving waargenomen. Wat zien we gebeuren in de stad? En welke van deze ontwikkelingen zijn mogelijk van betekenis op iets langere termijn? Zijn ze de uiting van een grotere verschuiving? Het resultaat van deze verkenning bundelen we in een slothoofdstuk onder de noemer fragmentatie.

De rapportage is tot stand gekomen op initiatief van het Stadsarchief Amsterdam.

¹ Boland, C., T. Bosma, M. Bullinga, G. Eilander, T. Kniesmeijer, R. Lamb, N. Mirani, C. Rohde, H. Roothart, F. Tabarki, R. van den Hoff, M.-L. Witmer, R. de Bruin & L. van Eerd (2013), *Trendrede 2014*, <http://www.trendrede.nl/>

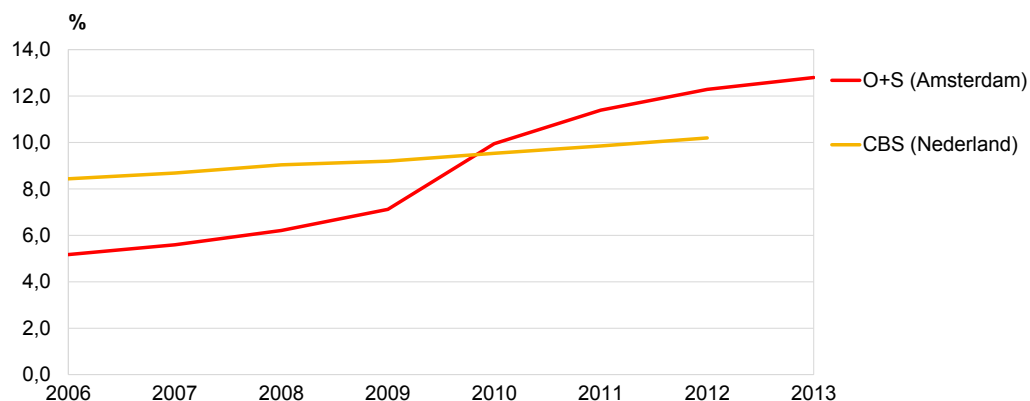
² Idem; zie ook Strategiebeeraad Rijksbreed (juni 2013), *Rijksbrede Trendverkenning*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

1 Zes trends

1.1 Nieuw samenspel economie en leefstijl

Op de arbeidsmarkt wordt steeds meer flexibiliteit van mensen gevraagd, zowel in termen van arbeidsverhoudingen (werknemers krijgen minder vaak een vast contract) als in termen van werkwijze. In 2013 telde Amsterdam bijna 47.500 zzp'ers, verhoudingsgewijs veel meer dan in heel Nederland.³ De oorzaken van de opkomst van de zzp'ers variëren van de recessie, beleid gericht op ondernemerschap tot de verouderende beroepsbevolking.⁴

Figuur 1.1 Aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking, 2006-2012 (procenten)



bron: EIM/CBS/O+S

Vooral interessant is het samenspel tussen deze economische ontwikkeling en leefstijlveranderingen. De flexibele ondernemer en werknemer heeft specifieke behoeftes, voor werkruimte bijvoorbeeld, en verwacht ook flexibiliteit van anderen. De leefstijl(en) van deze Amsterdammers hebben een impact op de fysieke infrastructuur en op het diensten- en winkelaanbod.

Uitingsvormen

- nieuwe werkvormen: toename zzp'ers, nieuwe werken, parttime werken + zzp-bedrijf, parttime werken + tijd voor zichzelf (nieuwe opleiding of hobby of vrije tijd);
- toename belang openbare plekken om te werken en te netwerken, zogenaamde third spaces, o.a. koffietentjes (waarvan er er steeds meer zijn, maar er ook een groot verloop is);
- nieuw postindustriële erfgoed: leegstaande kantorencomplexen op Zuidas en Sloterdijk;

³ O+S (2014), [Fact sheet, Betekenis meer zzp'ers voor Amsterdam](#); Amsterdam: O+S.

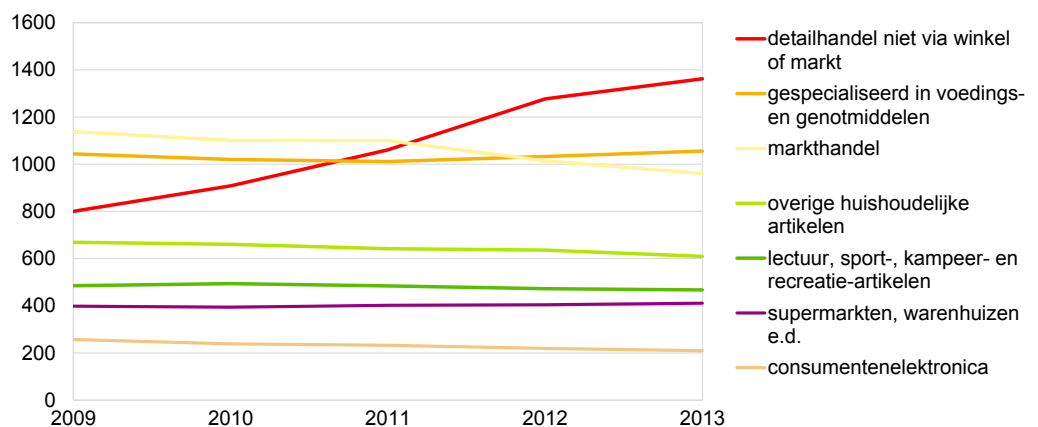
⁴ Hoe ouder werknemers zijn, hoe groter de kans dat zij het werk zijn als zzp'er; zie Bosch, N. G. Roelofs, D. van Vuuren en M. Wilkens (2012), [De huidige en toekomstige groei van het huidige aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking](#), Den Haag CPB.

- kenniswerkers en hun lifestyle: biologisch eten, luxe goederen voor dagelijks gebruik (bonbons, koffie, ijs...), shisha lounge, yoga, hardlopen in teamverband⁵, afname traditioneel winkelpatroon door hybride werktijden;
- 'klimaat', sfeer en cultuur zijn belangrijk, maken de stad en specifieke buurten en plekken aantrekkelijk of niet;
- opkomst verzamelgebouwen voor zzp'ers en kleine bedrijven, nieuwe huisvestingsregels, nieuwe contractvormen.
- shop-in-shop, pop up-stores (probleem van regelgeving daaromtrent) en vraag naar flexibel veranderbare ruimtes.

1.2 Impact van internet op het aanbod in de stad

Inmiddels hebben bijna alle Amsterdammers toegang tot internet, inclusief ouderen: 92% van de stadsbewoners heeft een internetverbinding thuis, en dat geldt ook voor drie kwart van de 65-plussers. Het gebruik van internet en het aanbod van diensten en activiteiten op/via internet heeft grote consequenties voor het aanbod aan winkels, diensten en activiteiten in de stad. Aan sommige producten is weinig of geen behoefte meer (denk aan videotheken), voor andere producten en diensten zijn er grote veranderingen in de behoeftes (elektronica, witgoed maar ook buurtwinkels) terwijl andere diensten opkomen dankzij internet. Zo bestaan er nu steeds meer digitale platforms waarbij particulieren diensten of spullen ruilen of beschikbaar stellen (de zogenaamde deeleconomie).

Figuur 1.2 Vestigingen in de detailhandel, 2009-2013



bron: O+S

Uitingsvormen

- internet als nieuwe marktplaats om kleding, muziek en content te kopen en te kijken;
- internet als concurrent van media-aanbieders: platenzaken, videotheken, boekhandels verdwijnen. Dit hangt ook samen met digitale ontwikkelingen en leidt daarnaast tot leegstand in winkelgebieden, maar ook tot pop-up stores (zie 1.1);
- internet als reclamemedium voor de vrijetijds-economie (winkelgebieden, horeca, theaters, etc.); social media ook steeds belangrijker bij het organiseren van evenementen en feesten;

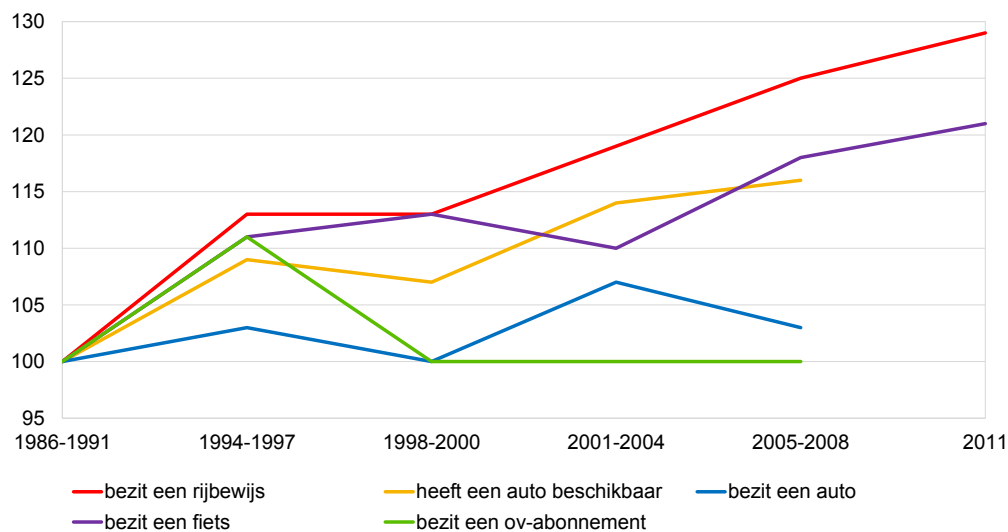
⁵ Hardlopen was typisch een eenzame sport, kenmerkend voor de individualistische samenleving.

- internet maakt deeleconomie mogelijk (peerby, thuisafgehaald, etc.);
- wifi in de openbare ruimte (parken);
- 'internet of things (Google glasses bijv.). Steeds meer (eigen) monitoring.

1.3 Veranderende mobiliteit

De verhouding tussen vormen van vervoer verandert. Er ontstaat nieuw aanbod, mede door nieuwe technologieën. Het bezit en gebruik van fietsen, brommers en scooters neemt toe, terwijl het autobezit afneemt. Amsterdam heeft in Nederland een voortrekkersrol in het aanbod van deelauto's. Het gebruik van het openbaar vervoer onder Amsterdammers neemt af. Door schaarse ruimte ontstaat steeds meer drukte in het verkeer en meer concurrentie bij het parkeren of stallen. Zo verdwijnen reguliere parkeerplekken voor elektrische oplaadpalen en –plekken. Daarnaast is het stallen van fietsen op specifieke plekken in de stad (stations, uitgaans- en winkelgebieden) steeds vaker een probleem.

Figuur 1.3 Ontwikkeling van de vervoerswijzen van Amsterdammers, 1986-2008
(indexcijfers; 1986-1991=100)



bron: DIVV

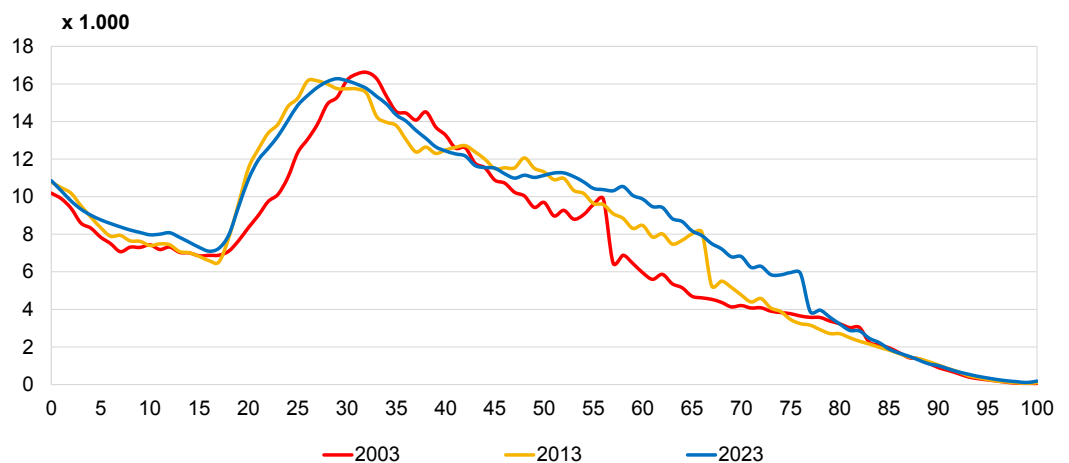
Uitingsvormen

- de strijd om de ruimte voor de fiets in het verkeer;
- de strijd tegen het wild parkeren van fietsen;
- ontwikkeling van het OV (afschaffen buslijnen, tramverbindingen, nieuwe lijnen, metro);
- deelauto's;
- overgang van benzine naar elektriciteit.

1.4 Nieuwe behoeftes van Amsterdammers die in de stad blijven

Amsterdam wordt èn jonger, èn ouder. Dat komt voort uit twee ontwikkelingen: zowel gezinnen met kinderen als ouderen blijven vaker in Amsterdam wonen dan voorheen. Amsterdam was lange tijd vooral een doorgangshuis voor specifieke groepen. Zo kwamen jongeren er om te studeren, maar vertrokken zij als zij een gezin kregen. De ontwikkeling is nu dat sommige groepen Amsterdam niet meer als een doorgangshuis zien, terwijl anderen dat wel blijven doen. Zo blijkt dat jongeren met meer traditionele opvattingen meer waarde hechten aan ruimte en groen als woonomgeving voor hun (toekomstig) gezin, en daarmee een grotere behoefte hebben om de stad te verlaten.⁶ Al met al ontstaan nieuwe behoeftes van bewoners die voorheen de stad verlieten: in het gebruik van de openbare ruimte, van het groen, van de binnenstad vs de randen van de stad, van vrije tijdsactiviteiten maar ook van diverse infrastructurele voorzieningen.

Figuur 1.4 Bevolking naar leeftijd, 2003, 2013 en prognose 2023



bron: DRO/O+S

Uitingsvormen

- toenemende diversiteit gezinssituaties;
- gebruik van stad door gezinnen;
- gebruik van groen in de stad veranderd (meer parkbezoek, meer verspreid⁷);
- vrije tijd meer verspreid over de stad;
- uitgaan: selectiever naar clubs/disco's, ook theater;
- zelfbouw;
- nieuwe woonvormen.

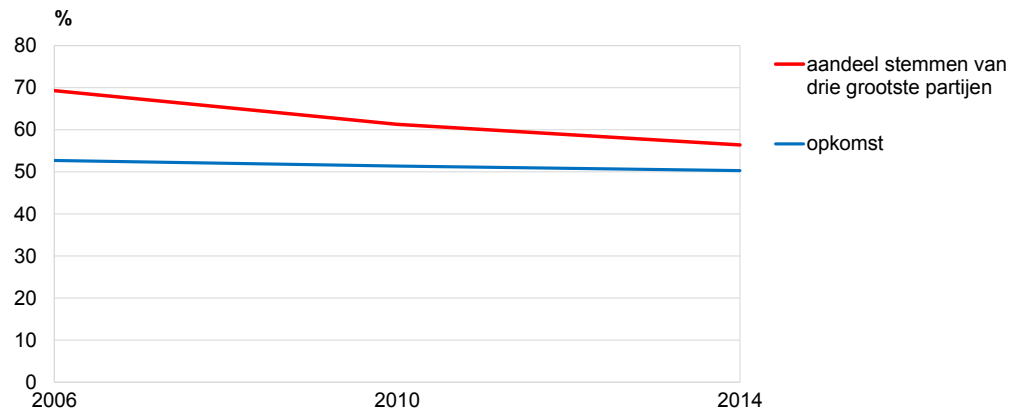
⁶ O+S (2012), [Woonwensen van \(allochtone\) jongeren in Amsterdam](#), Amsterdam: O+S.

⁷ O+S (2013), [Het Grote Groenonderzoek 2013, Het bezoek aan en gebruik van parken, recreatiegebieden en groen in de woonomgeving van Amsterdam](#), Amsterdam: O+S.

1.5 Veranderde driehoeksverhouding stad-overheid-burgers

Juist vanwege de grote dynamiek van de stad en de veranderende behoeftes van Amsterdammers, maar ook omdat de taken van de gemeente sterk veranderen, ontstaat een nieuwe wisselwerking tussen burgers en overheid in de stad. De lokale overheid weet steeds meer over burgers, is verantwoordelijk voor steeds meer taken en is daarom steeds vaker het aanspreekpunt voor burgers. Toch hebben burgers ook andere verwachtingen ten aanzien van de lokale overheid. Ze willen dat die efficiënt en reactief handelt. Ook willen zij ruimte voor hun eigen initiatieven, die dankzij nieuwe technologieën andere vormen krijgen. Daarnaast is er een grote groep burgers die zich afzijdig houdt. Dat is onder anderen te zien aan de lichte daling van de opkomst bij verkiezingen, maar ook de versplintering van de partijkeuze: de drie grootste partijen krijgen bij elkaar steeds minder stemmen.

Figuur 1.5 Opkomst en totaal aandeel stemmen van drie grootste partijen bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen, 2006-2014



Bron: Bureau Verkiezingen/O+S

Uitingsvormen

- meer taken voor lokale overheden, met name de drie decentralisaties (jeugd, zorg en participatie);
- burgers roeren zich, organiseren zich voor tal van initiatieven (voor en tegen plannen);
- Nieuw is vooral dat er veel meer kanalen zijn om de boodschap kenbaar te maken;
- meer verbinding (sociale media) en meer scheiding (afzijdigheid).

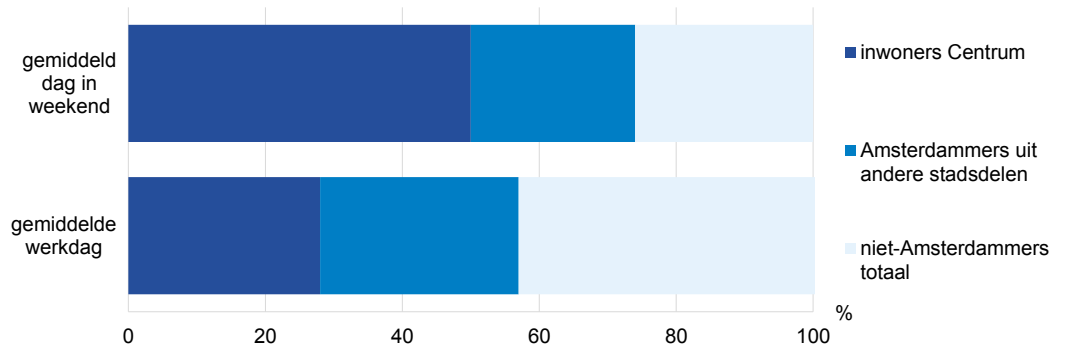
1.6 Drukte in de binnenstad en verschillende bezoekersprofielen

Naast de kenniseconomie leunt Amsterdam sterk op vrijetijd en toerisme. Daar ontstaan verschuivingen in. De binnenstad wordt drukker⁸, zowel door het aantal toeristen, weekendbezoekers, maar ook door het aantal bewoners. Het aantal bezoekers van culturele instellingen in de binnenstad is tussen 2001 en 2011 met 15% toe genomen en het aantal bezoekers van festivals is tussen 2001 en 2009 toe genomen met ongeveer 25%. De tendens is nu dat er steeds meer festivals buiten de binnenstad worden

⁸ O+S (2013), [Drukte in de binnenstad 2012. Een vergelijking met 2001](#), Amsterdam: O+S

georganiseerd. Het weekendbezoek is met name door de invoering van de koopzondag sterk toegenomen in winkelgebieden in het centrum. Er wordt steeds meer gedacht in termen van het profiel van de bezoekers die men wil aantrekken, door bijvoorbeeld groepsbezoek af te remmen en individueel bezoek beter te faciliteren door middel van het horeca-beleid.

Figuur 1.5 Verdeling groepen mensen in stadsdeel Centrum naar doel en weekday, 2012 (procenten)



Bron: O+S/CBS/ATCB

Uitingsvormen

- meer bewoners, meer toeristen, meer weekendbezoekers in de binnenstad;
- ontwikkeling type hotels (meer luxehotels) en locatie hotels;
- welke toeristen wil de stad aantrekken (type hotels, waar zijn hotels gelokaliseerd);
- ontwikkelingen in congresbezoek;
- effect op aanbod winkels: ontwikkeling buurtwinkels t.o.v. souvenirs-, tulpen- en kaaswinkels.

2 Één thema: fragmentatie

In dit stuk hebben we kort een aantal trends omschreven waarvan we nu al de tekenen zien, en die waarschijnlijk een belangrijke rol zullen spelen in Amsterdam in de komende 20 jaar. Deze trends zijn allen te vatten onder een overkoepelend thema: fragmentatie. Dat de trends onderdeel zijn van een grotere ontwikkeling is te zien aan het feit dat de trends in elkaar doorlopen en veel raakvlakken kennen. Zo hebben we de rol van internet als aparte trend omschreven, maar zijn de implicaties van het gebruik van internet in de andere vijf trends terug te vinden. Internet is een instrument om trends mogelijk te maken, maar is ook de katalysator van (verschijningsvormen) van trends. We zien de grote etnische diversiteit van de Amsterdamse bevolking ook niet als een aparte trend. Het is een gegeven die de stad nu al kenmerkt, en daarmee uitingsvormen heeft in alle trends. Het valt namelijk onder het overkoepelend thema van fragmentatie. Ons uitgangspunt is dat etnische groepen als zodanig steeds minder van betekenis zullen zijn. Ook op dat gebied zien we individualisering. De etnische identiteit is nu al niet als enige bepalend voor de identiteit van mensen en zeker niet voor het doen en denken van mensen, en er is geen reden om te denken dat het in de toekomst wel het geval zal zijn.

Met fragmentatie bedoelen we dat de samenleving uit steeds meer groepen bestaat, die niet vast staan. Mensen zijn het ene moment onderdeel van een bepaalde groep, het ander moment van een andere, of handelen juist puur als individu. Fragmentatie hangt in grote mate samen met individualisering, dat door de Beer als volgt is gedefinieerd:

[Individualisering] heeft vooral betrekking op het verzwakken van hun binding met traditionele instituties, zoals de kerk, politieke partijen, vakbonden en – wellicht – het gezin. Daarvoor in de plaats zijn echter nieuwe afhankelijkheden gekomen: van publieke voorzieningen (onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid, wegen en openbaar vervoer), van mondiale economische en ecologische ontwikkelingen.

De Beer, P. (2012), 'Solidariteit onder druk', Socialisme & Democratie, 69 (7/8): 30-38.

Individualisering en fragmentatie hebben als gevolg dat de samenleving minder overzichtelijk en minder begrijpelijk wordt. Maar het is juist ook de uiting van de grote diversiteit en dynamiek van de samenleving. Fragmentatie is niet eigen aan Amsterdam, maar in een hyper-diverse stad als deze, en met de dynamiek die het kenmerkt, is fragmentatie nog veel sterker aan de orde van de dag.

Fragmentatie vertaalt zich in demografische zin in de ontwikkeling van huishoudenvormen en nieuwe behoeftes van groepen bewoners. In economische zin zien we het terug in de grote dynamiek van de arbeidsmarkt, de flexibilisering van arbeid, maar ook in de grote verandering in vraag en aanbod in de stad. Ook in sociaal-cultureel opzicht zien we veel

tekenen van individualisering en fragmentatie: denk aan de nieuwe vormen van uitgaan die we hier hebben beschreven, maar ook de nieuwe behoeftes in wonen en werken en de leefstijlveranderingen die we kunnen waarnemen. Vanuit het oogpunt van politiek zien we de fragmentatie terug in de lage opkomstcijfers, de versplinterde partijkeuze en grote volatiliteit van kiezers. Het bestuur heeft er mee te maken omdat burgers niet meer alleen via geijkte kanalen wil interacteren met de overheid. Er ontstaan nieuwe behoeftes en die worden op nieuwe wijze onder de aandacht gebracht (Facebook-bewonersgroepen bijvoorbeeld).

Individualisering en fragmentatie worden vaak als een negatief verschijnsel gekenmerkt. Het is goed om te beseffen dat het in grote mate gewenste ontwikkelingen zijn. Mensen – en zeker stedelingen – hebben geen behoefte aan sterke organische verbanden. Individualisering en fragmentatie zijn voortgekomen uit een behoefte aan individuele (keuze)vrijheid. Toch zijn er natuurlijk wel keerzijden aan deze ontwikkeling. De grote uitdaging in een gefragmenteerde samenleving is het in stand houden van solidariteit, of, om Job Cohen te citeren toen hij burgemeester was van Amsterdam: hoe houden we de boel bij elkaar? Ook de Beer stelt deze vraag:

Cruciaal voor de gevolgen van individualisering voor solidariteit is of de geïndividualiseerde burger nog voldoende besef heeft van zijn afhankelijkheid van zijn medeburgers.

De Beer, .P., idem

Deels komt dit voort uit het feit dat met de fragmentatie van de samenleving de representatie van burgers en van hun belangen minder vanzelfsprekend wordt. Daardoor is het lastiger om 'arrangementen in stand te houden met een hoge mate van universaliteit', schrijft het Strategiebeeraad van het Rijk.⁹ Toch, legt de Beer uit, solidariteit en individualisering staan niet per definitie op gespannen voet:

Terwijl solidariteit betrekking heeft op de (positieve) band tussen mensen, benadrukt individualisering juist de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van het individu. Toch betekent dit niet dat individualisering per se solidariteit ondermijnt. (...) Individualisering betekent vooral dat de afhankelijkheid van concrete personen in de directe omgeving, die overigens zeker niet geheel verdwijnt, deels plaatsmaakt voor afhankelijkheid van anonieme derden en grotere institutionele systemen.

De Beer, .P., idem

De grote uitdaging voor Amsterdam is om ervoor te zorgen dat fragmentatie en solidariteit inderdaad (blijven) samengaan in deze stad. Dat de waarde van de grote – en steeds grotere – diversiteit en dynamiek in de stad even goed wordt erkend als de noodzaak om te zorgen voor de cohesie in de stad en de goede omgang tussen Amsterdammers.

⁹ Strategiebeeraad Rijksbreed (juni 2013), [Rijksbrede Trendverkenning](#), Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties